

5.

Prawo w praktyce. Wybrane zagadnienia prawa dotyczące dziecka i rodziny

DZIECKO I RODZINA W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWNYCH. PODSTAWOWE POJĘCIA I DEFINICJE.

Rodzina

- Określana jest przez socjologów jako **podstawowa komórka społeczna**.
- W **przepisach alimentacyjnych** określa się **obowiązki rodziny**, rozciągając je na wszystkich krewnych w linii prostej, niektórych spośród spowinowaconych, byłych małżonków, rodzeństwo i inne osoby.
- **Kodeks rodzinny i opiekuńczy**¹ (dalej: k.r.o.) w **art. 27** ustanawia **obowiązek obojga małżonków zaspakajania potrzeb rodziny**.
- **Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej**² (dalej: u.p.s.) w **art. 2a** uznaje że; **rodzinę tworzą osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące**

MAŁA RODZINA – rodzina, którą małżonkowie przez swój związek założyli – mogą to być sami bezdzietni małżonkowie, albo małżonkowie i ich wspólne dzieci pochodzące od obojga małżonków lub przez nich wspólnie przysposobione. Nie wchodzi w skład małej rodziny dzieci jednego małżonka – naturalne albo indywidualnie przez niego przysposobione. Podstawą istnienia rodziny (małej) w ujęciu **k.r.o.** jest związek małżeński uznany przez obowiązujące prawo.

RODZINA ZASTĘPCZA – rodzina, w której umieszcza się dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej, gdy jest pozbawione całkowicie lub częściowo pieczy rodzicielskiej. Może być ustanowiona również dla dziecka niedostosowanego społecznie.

¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2017, poz. 682)

² Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 1990, Nr 87 poz. 506). Por. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U.), z 2017, poz. 1769

Małżeństwo

Fundament rodziny, **traktowane jest jako związek kobiety i mężczyzny zawarty zgodnie z formalnymi regułami (art. 18 Konstytucji RP)³.**

Pokrewieństwo.

Pochodzenie od wspólnego przodka, np.: pokrewieństwo w linii prostej (dzieci, rodzice, dziadkowie), pokrewieństwo w linii bocznej (rodzeństwo, kuzynostwo). Pokrewieństwo określamy stopniem pokrewieństwa. (Np. na krewnych I stopnia: rodzeństwo, dziadkowie rozciąga się obowiązek alimentacyjny). Wynika z więzów krwi, biologiczne powiązanie osób pochodzących jedna od drugiej lub tylko mających wspólnego przodka. Pokrewieństwo ma charakter stosunku cywilnoprawnego, gdy jest prawnie ustalone, co wynika z aktu stanu cywilnego lub z orzeczeń sądowych, które zapadły w postępowaniu o prawa stanu cywilnego. Pokrewieństwo ma znaczenie prawne, gdy stanowi przesłankę powstania wzajemnych praw i obowiązków spokrewnionych (np. obowiązku alimentacyjnego, obowiązku powstrzymania się od zawarcia małżeństwa z osobą spokrewnioną w określonej linii i stopniu).

Pokrewieństwo w linii prostej – więź między osobami pochodzącymi jedna od drugiej (rodzice - dzieci, dziadkowie – wnuki) – podstawą określenia stopnia pokrewieństwa jest liczba urodzeń dzielących dane osoby.

Pokrewieństwo w linii bocznej – więź łącząca osoby mające wspólnego przodka, lecz nie pochodzące jedna od drugiej, np. rodzeństwo. Pokrewieństwo w obu liniach ustala się w stopniach. W linii bocznej tyle jest stopni ile jest osób w obu szeregach, pomijając wspólnego przodka.

Powinowaty

To krewny małżonka, tj. np. pasierb, teściowie, szwagier (regulują to **art.: 19, 144, 56 k.r.o.**). **Jest to stosunek rodzinnoprawny łączący jednego małżonka z krewnymi drugiego małżonka. Jest wyłącznie więzią prawną**, może zachodzić w linii prostej i w bocznej. Stopnie powinowactwa oblicza się wg zasad obliczania stopni pokrewieństwa. Mąż jest spowinowacony z krewnymi żony a takim stopniu w jakim żona jest z nimi spokrewniona (np. teść jest powinowatym pierwszego stopnia w linii prostej, szwagier jest powinowatym drugiego stopnia w linii bocznej). **Powinowactwo trwa mimo ustania związku małżeństwa, chyba że małżeństwo ustało w skutek jego unieważnienia.** Unieważnienie znosi małżeństwo z mocą wsteczną od chwili zawarcia, czyli powstaje stan taki, jak gdyby nigdy nie zostało zawarte

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483)

Dziecko

Według **Konwencji o prawach dziecka**⁴, to każda istota ludzka w wieku poniżej 18 lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność (art. 1). Dziecko, wg **Ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka**,⁵ to każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności (art. 2 ust.1).

Pełnoletni

Pełnoletnim jest ten, kto ukończył lat 18.

Małoletni

To osoba, która nie ukończyła lat 18 (stosownie do przepisów kodeksu cywilnego, gdzie dla określenia osoby, która nie osiągnęła pełnoletności przyjęto określenie – małoletni). **Przez zawarcie związku małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletność**. Nie traci jej w przypadku unieważnienia małżeństwa (art. 10 § 1, 2 Kodeksu Cywilnego⁶ (dalej: k.c.)).

Nieletni

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r.⁷ (dalej: u.p.n.), nawiązuje do prawa karnego, gdzie osoby nieponoszące odpowiedzialności karnej ze względu na wiek nazywa osobami nieletnimi. To osoba, wobec której stosuje się przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich :

- Osoba, która nie ukończyła lat 18, względem której stosuje się przepisy o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji;
- Osoba, która dopuściła się czynu karalnego po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyła lat 17 i toczy się przeciwko niej postępowanie na podstawie przepisów **u.p.n.**;
- Osoba, w stosunku do której orzeczono środki wychowawcze lub poprawcze przewidziane w **u.p.n.**, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez tę osobę lat 21 (art. 1 § 2 pkt 1).

⁴ Konwencja o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991, Nr 120, poz.526 z późn.zm.)

⁵ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. 2000, Nr 6 poz. 69)

⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2014, poz.101 z późn. zm.),

⁷ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. 1982, Nr 35 poz. 228)

Niepełnoletni

To przeciwieństwo pełnoletniego – osoba, która nie ukończyła lat 18 (pojęcie to jest używane w niektórych przepisach, np.: w przepisach dotyczących prawa medialnego).

Pełna zdolność do czynności prawnych

Pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletności (**art. 11 k.c.**).

Ograniczona zdolność do czynności prawnych

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają małoletni, którzy ukończyli lat 13, a nie ukończyli lat 17 (**art. 12 i 15 k.c.**), oraz osoby częściowo ubezwłasnowolnione. Ograniczona zdolność do czynności prawnych oznacza m.in. możliwość bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierania umów powszechnie uznawanych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (**art. 20 k.c.**), rozporządzania przedmiotami majątkowymi oddanymi tej osobie do swobodnego użytku (**art. 22 k.c., art. 101 k.r.o.**). **Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego rozporządzać swoim zarobkiem** (**art. 21 k.c., art. 102 k.r.o.**). Chodzi tu o dochody powstałe na skutek jej aktywności życiowej, np. wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę, honorarium za działalność artystyczną czy sportową, dochody z pracy sezonowej przy zbiorce owoców, runa leśnego itp. Niektóre czynności mogą być dokonywane za zgodą przedstawiciela ustawowego, np. rodziców.

Brak zdolności do czynności prawnych

Nie mają zdolności do czynności prawnych osoby, które nie ukończyły lat 13 oraz osoby **ubezwłasnowolnione całkowicie**. Osoby takie mogą dokonywać drobnych czynności dnia codziennego, np.: dysponować swoim kieszonkowym, dokonywać zakupu biletów do kina, robić drobne zakupy żywnościowe i dysponować przedmiotami osobistymi o niewielkiej wartości. Jeżeli jednak umowa doprowadziłaby do rażącego pokrzywdzenia takiej osoby, umowa ta nie wywoła skutków prawnych i można dochodzić zwrotu świadczenia (np. zwrot pieniędzy w zamian za oddany towar). **Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych jest nieważna – nie wywołuje żadnych skutków prawnych.**

ŹRÓDŁA PRAWA RODZINNEGO – KRAJOWE I MIĘDZYNARODOWE

PRAWO RODZINNE

Reguluje powstanie, zmianę i ustanie stosunków rodzinnoprawnych oraz wyznacza ich elementy (podmioty, przedmiot i treść). Zajmuje się szeroko rozumianą rodziną i stosunkami prawnymi jakie zachodzą w rodzinie zarówno majątkowymi jak i niemajątkowymi, jakie wynikają z małżeństwa, pokrewieństwa oraz opieki i kurateli.

Źródłami prawa rodzinnego są: **konstytucja, ustawy, ratyfikowane przez Parlament umowy międzynarodowe, rozporządzenia wydawane na mocy ustaw, akty prawa miejscowego (art. 87 Konstytucji RP).**

Umowy międzynarodowe

Ratyfikowane umowy międzynarodowe to w myśl **art. 91 ust.1 Konstytucji RP** „...część krajowego porządku prawnego ... chyba, że ich stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy”. Np. **Prawo prywatne Międzynarodowe**⁸.

Prawo rodzinne

Prawo rodzinne jest częścią prawa cywilnego, to m.in.:

- ❖ **kodeks rodzinny i opiekuńczy (k.r.o.)**, obowiązuje od 01.01.2965 r., z nowelizacjami:- 1971 roku (anonimowa adopcja, odpowiedzialność za długi, dodano przepisy o władzy rodzicielskiej, kwestia nazwiska), - 1986 rok (prawo o aktach stanu cywilnego), - 1995 rok (przysposobienie zagraniczne – miejsce zamieszkania dziecka zmienia na inne w innym państwie), - 1998 rok (konkordat, zawieszenie małżeństwa), - 1999 rok (instytucja separacji).
- ❖ **kodeks karny**⁹(k.k.),
- ❖ **kodeks postępowania karnego**¹⁰ (k.p.k.),
- ❖ **kodeks postępowania cywilnego** (k.c.),
- ❖ **Prawo o aktach stanu cywilnego**¹¹,

⁸ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. 2011, Nr 80 poz. 432)

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553, z późn. zm.)

¹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997, Nr 89, poz. 555 z późn.zm.)

- ❖ **Ustawa o funduszu alimentacyjnym¹²,**
- ❖ **Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (u.p.n.).**

Brak jest jednego skodyfikowanego dokumentu regulującego wszystkie podstawowe kwestie prawa rodzinnego, są one rozproszone po w/w kodeksach i szeregu innych aktach prawnych. Szczególna jest rola kodeksu cywilnego, który w części reguluje kwestie prawa rodzinnego, m.in.: zdolność do czynności prawnych, przedawnienie, przedstawicielstwo i szereg innych. Szczególną rolę w regulacji relacji wewnątrzrodzinnych i relacji rodziny z dziećmi oraz pieczy zastępczej odgrywa kodeks rodzinny i opiekuńczy.

STANDARDY PRAWNE OPIEKI ZASTĘPCZEJ

Aksjologiczne podstawy systemu

System opieki zastępczej nad dziećmi oparty został w swej warstwie aksjologicznej o podstawowe standardy Konwencji o prawach dziecka oraz innych międzynarodowych dokumentów dotyczących umieszczania dziecka poza rodziną. Podstawy prawne systemu opieki zastępczej nad dzieckiem wyznaczają również nadrzędne **zasady Konstytucji RP¹³**: zasada pomocniczości (**preambuła Konstytucji**), ochrona prawna macierzyństwa i rodzicielstwa (**art. 18**), prymat rodziny w wychowaniu dzieci (**art. 48**), zobowiązanie Państwa do prowadzenia polityki prorodzinnej (**art. 71**), prawo dziecka do ochrony i opieki (**art. 72**).

Istotnym było wprowadzenie do ustawy o pomocy społecznej w dziale II rozdziału 4: „Opieka nad rodziną i dzieckiem” oraz wydanie szeregu aktów wykonawczych regulujących wprowadzone zmiany. Instytucje pieczy zastępczej wpisano do ustawy opierając system opieki zastępczej o:

- konstytucyjną zasadę pomocniczości;
- personalistyczną koncepcję człowieka;

¹¹ Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. 2014, poz. 1741)

¹² Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. 2017, poz. 489)

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483).

- poszanowanie prawa dziecka do życia w rodzinie;
- wiedzę o potrzebach emocjonalnych i rozwojowych dziecka;
- doświadczenia demokratycznych państw zachodnich.

Reforma systemu opieki zastępczej nad dzieckiem, wdrażana zgodnie z zaprezentowanymi powyżej standardami prawa międzynarodowego i wewnętrznego, powinna dać w perspektywie najbliższych lat wymierne rezultaty w postaci:

- Zmniejszenia liczby domów dziecka oraz zmniejszenia ich wielkości;
- Wzrostu liczby dzieci powracających do rodzin naturalnych, zarówno z rodzin zastępczych, jak i z placówek opiekuńczo-wychowawczych;
- Rozwoju systemu rodzin zastępczych niespokrewnionych, w tym rodzin specjalistycznych;
- Rozwoju systemu placówek i instytucji wspierających reformowany system opieki: ośrodki adopcyjne, ośrodki rodzin zastępczych, ośrodki interwencji kryzysowej, specjalistyczne zespoły wsparcia;
- Rozwinięcia nowych potrzebnych form pracy z rodziną.

Standardy prawne opieki zastępczej

„Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych”, tak stanowi **art. 72 ust. 2 Konstytucji RP**. Konwencja o prawach dziecka w **art. 20** zobowiązuje Państwa-Strony do zapewnienia specjalnej ochrony i pomocy dzieciom czasowo lub stale pozbawionym środowiska rodzinnego lub nie mogącym ze względu na swe dobro w nim przebywać.

W powyższych artykułach podkreślona została ranga i znaczenie praw dziecka, w tym do pieczy zastępczej. Rodzi to swoisty konflikt pomiędzy prymatem rodziców w wychowaniu dzieci i zasadą autonomii rodziny a koniecznością ingerencji państwa w sferę prerogatyw rodziców.

Z Art. 20 i 21 Konwencji o prawach dziecka¹⁴ wynika, że do umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej może dojść w sytuacji, gdy:

1. Dzieci zostały pozbawione pieczy rodziców z przyczyn nie związanych z niewłaściwą (patologiczną) relacją pomiędzy rodzicami a dziećmi (np. śmierć rodziców, choroba

¹⁴ Konwencja o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991, Nr 120, poz.526 z późn.zm.)

uniemożliwiająca sprawowanie pieczy, odbywanie kary więzienia, orzeczenie sądu dla nieletnich o ograniczeniu władzy na skutek nagannej postawy dziecka itp.);

2. Na skutek nagannego sposobu sprawowania przez rodziców pieczy nad dzieckiem, tj, nie wywiązują się oni należycie z zadań opiekuńczo-wychowawczych względem dziecka.

Akty międzynarodowe: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (art. XVI)¹⁵ oraz **Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych**¹⁶ (art. 10 ust.1), **Międzynarodowy Pakt Praw Politycznych**¹⁷ (art. 23 ust. 1) **uznają rodzinę za naturalną i podstawową komórkę społeczeństwa. To rodzicom należy w pierwszeństwie udzielać pomocy w wychowaniu i opiece nad dziećmi.** Akty te jednoznacznie formułują podstawowe zasady: **zasadę autonomii rodziny i prymatu rodziny w wychowaniu dzieci.**

Konwencja o prawach dziecka: Zasady te są także podstawą aksjologiczną **Konwencji**, która w **art. 7 i 18** wywodzi z tych zasad **prawo dziecka do wychowania przez rodziców, zwane prawem dziecka do rodziny. W myśl zasady pomocniczości, państwo powinno wspierać rodzinę (art.18 ust.2), nie powinno jej jednak wyręczać w realizacji swej funkcji oraz wywiązywaniu się z nałożonych na rodzinę obowiązków.**

Konwencja uznaje tym samym naturalny prymat rodziny w opiece i wychowaniu dzieci stwierdzając, że **ingerencja w sferę pieczy (władzy) rodzicielskiej jest sytuacją wyjątkową ograniczoną do zapobieżenia niekorzystnej sytuacji dziecka przebywającego w rodzinie (art. 9 ust. 1) i uwzględniającą dobro dziecka (najlepiej pojęty interes dziecka) (art. 3 Konwencji).**

Zasady dotyczące umieszczania dziecka w środowisku pozarodzinnym określa szczegółowo **Rezolucja nr 77 (33) w sprawie umieszczania dzieci poza rodziną Komitetu Ministrów Rady Europy z 3 listopada 1977 roku.** Rezolucja zaleca poszczególnym krajom oparcie systemu opieki pozarodzinnej nad dzieckiem o następujące zasady:

— **Unikanie, w miarę możliwości, umieszczania dziecka poza rodziną, z prymatem pomocy rodzinie, z dostosowaniem form udzielanej pomocy do problemów i potrzeb rodziny. (Jest to podkreślenie rangi profilaktyki i wsparcia rodzin dysfunkcyjnych.)**

¹⁵ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r.

¹⁶ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 r.

¹⁷ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r.

- Wnioskowanie o umieszczenie dziecka poza rodziną powinno, równoległe do działań na rzecz zaspokojenia potrzeb dziecka, uruchomić działania na rzecz pomocy rodzinie, w rozwiązaniu jej problemów. (Umieszczenie dziecka poza rodziną jest warunkowane jednoczesnym podjęciem pracy socjalnej na rzecz rodziny.)
- Umieszczenie dziecka poza rodziną jest sytuacją wyjątkową, dopuszczalną tylko po wyczerpaniu i bezskuteczności innych działań.

Z przepisów i standardów prawa dotyczących dziecka i rodziny można wyprowadzić **dyrektywy oddziaływania wobec rodzin nienależycie sprawujących pieczę nad dziećmi:**

Bez koniecznej potrzeby nie należy ingerować w życie rodziny;

- Jeżeli interwencja jest konieczna należy próbować chronić dobro dziecka – udzielając wsparcia całej rodzinie;
- Głównym celem umieszczenia dziecka poza rodziną powinno być doprowadzenie do sytuacji umożliwiającej powrót dziecka do rodziny;
- Dzieci pozostające poza rodziną powinny być umieszczane w rodzinnych formach pieczy;
- Dziecko przebywające poza rodziną powinno mieć kontakt z rodzicami;
- Tylko w sytuacji, gdy postawa rodziców nie gwarantuje powrotu należy umieszczać dzieci w trwałym środowisku zastępczym.

Na gruncie prawa międzynarodowego **wyjątkowość umieszczenia dziecka poza rodziną, prawo rodziny do pomocy właściwych instytucji oraz obowiązek podjęcia pracy na rzecz powrotu dziecka do rodziny podkreśla także Trybunał Strasburski**, dając temu wyraz w swym orzecznictwie. Orzeczenia Trybunału odwołują się m. in. do: potrzeby wspierania rodzin dysfunkcyjnych, nakazują ostrożność w ingerowaniu we władzę rodzicielską, podkreślają prawo do kontaktu z rodzicami w przypadku umieszczenia dziecka poza rodziną, obowiązek państwa do podejmowania działań na rzecz powrotu dziecka do rodziny z form pieczy zastępczej.

Takie stanowisko wobec pieczy zastępczej przyjęte w prawie międzynarodowym wynika z zasady pomocniczości będącej w Polsce zasadą konstytucyjną.

Prawo dziecka do pieczy zastępczej jest prawem subsydiarnym (posiłkującym) wobec prawa dziecka do życia w rodzinie.

Stąd, w sytuacji umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, dyrektywy prawa międzynarodowego zalecają podejmowanie działań na rzecz powrotu dziecka do rodziny, z równoczesną pomocą rodzinie w podjęciu swych funkcji opiekuńczych wobec dziecka. Tak więc, trwałe umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej jest sytuacją wyjątkową i ograniczoną¹⁸.

Przysposobienie – adopcja

Standardy prawne dotyczące przysposobienia wyznaczają: **Konwencja o prawach dziecka** (art. 21, 7, 9, 11, 20), **Konwencja o Ochronie Dzieci i Współpracy w Dziedzinie Przysposobienia Międzynarodowego** (konwencja haska) oraz, na gruncie europejskim, **Konwencja o Przysposobieniu Dzieci** z dnia 24 kwietnia 1967 r. (konwencja strasburska).

Zasady dotyczące przysposobienia wynikające z przepisów Konwencji o Prawach Dziecka:

- Nadrzędnym celem przysposobienia jest dobro dziecka;
- Przysposobienie może ustanowić tylko kompetentna władza państwowa (np. sąd), po wnikliwym zbadaniu sytuacji dziecka, rodziców naturalnych i adopcyjnych;
- Warunkiem przysposobienia jest zgoda na przysposobienie osób zainteresowanych (wskazanych ustawowo);
- Przysposobienie związane z wyjazdem za granicę możliwe jest dopiero po wyczerpaniu możliwości adopcji krajowej;
- Warunkiem zgody na przysposobienie z wyjazdem dziecka za granicę jest zapewnienie dziecku warunków, nie gorszych niż w kraju;
- Państwo nie powinno dopuścić do komercjalizacji przysposobienia;
- Współpracą w sprawach przysposobienia powinny zajmować się wskazane w poszczególnych krajach kompetentne instytucje;
- Dziecko przysposabiane powinno znać swoje korzenie – prawo do znajomości własnej tożsamości.

¹⁸ *Standardy prawa rodzinnego. Zagadnienia prawne dotyczące dziecka i rodziny*, Materiały szkoleniowe dla osób i instytucji pracujących z dzieckiem i rodziną, oprac. M. Kaczmarek, Warszawa 2011, s. 15-18.

Europejska Konwencja o Przystosowaniu określa bardziej szczegółowe standardy europejskie w kwestiach:

- Minimalnego wieku przysposabiających, określając go w przedziale od 21 do 35 lat (dopuszcza wyjątki);
- Orzeczenie przysposobienia powinno być poprzedzone wnikliwymi wywiadami z uwzględnieniem wszelkich aspektów psychologicznych, środowiskowych i medycznych;
- ◆ Orzeczenie nie może być wydane przed upływem okresu wyznaczonego na pobyt dziecka u przysposabiającego (preadopcja);
- ◆ Strony powinny mieć wgląd w akty stanu cywilnego za wyjątkiem tych ujawniających fakt adopcji i tożsamość rodziców naturalnych (tajemnica adopcji dotyczy krewnych adoptowanego).

Polskie przepisy dotyczące przysposobienia są oparte o w/w standardy prawa międzynarodowego. Nawiązanie stosunku przysposobienia opiera się o orzeczenie sądu opiekuńczego poprzedzone: wnioskiem przysposabiającego i przeprowadzeniem rozprawy. Uregulowania kro pozwalają przysposobionemu, po uzyskaniu pełnoletności, na zapoznanie się z księgami stanu cywilnego w części dotyczącej dotychczasowego aktu urodzenia. Wpis do aktu urodzenia nie ulega obecnie zatarciu, choć przysposobiony poza wglądem do akt nie może żądać odpisu pierwotnego aktu urodzenia.

Rodziny zastępcze

Podstawowym celem umieszczenia dziecka poza rodziną jest udzielenie wsparcia dziecku i rodzinie. Piecza zastępcza z założenia jest nastawiona na przywracanie dziecka rodzinie. W sytuacji naprawy chorego układu rodzinnego (reintegracja rodziny) dziecko powinno do niej wrócić.

Tak więc rodzinna opieka zastępcza z założenia jest opieką tymczasową. Oczywiście, w sytuacji uzasadnionej może ona oznaczać wychowywanie dziecka długookresowe – do usamodzielnienia. Tymczasowość jako nadrzędna idea nie wyklucza zaangażowania emocjonalnego po stronie rodziny zastępczej.

Rodzina zastępcza nie przejmuje pełni praw rodzicielskich. To rodzicom biologicznym, pomimo dysfunkcji i patologicznych w stosunku do dzieci zachowań, przysługuje władza rodzicielska i na nich spoczywa odpowiedzialność za dzieci. **Realizując swoje zadania**

opiekuńcze i wychowawcze rodzina zastępcza bierze wraz z rodziną naturalną współodpowiedzialność za dziecko (**piecza podzielona**).

Pieczą zastępczą - tryb umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej

Zgodnie ze standardami prawnymi zawartymi w **Konwencji o prawach dziecka (art. 9)**, dzieci w Polsce mogą być umieszczane poza rodziną w trybie sądowym i administracyjnym podlegającym kontroli sądu.

Tryb sądowy.

Tryb sądowy dotyczy przypadków umieszczenia dziecka poza rodziną w wyniku wydania orzeczenia sądowego o ograniczeniu, zawieszeniu lub pozbawieniu władzy rodzicielskiej. Każda z tych trzech form ingerencji we władzę rodzicielską powoduje inne skutki i relacje prawne pomiędzy dzieckiem, rodziną naturalną a rodziną zastępczą.

W sytuacji **zawieszenia władzy rodzicielskiej** ustanawia się obligatoryjnie opiekę prawną nad dzieckiem i wyznacza opiekuna prawnego do czasu ustania przyczyny „zawieszenia”.

Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej poprzez **ograniczenie władzy rodzicielskiej może nastąpić w sytuacjach:**

1. naruszenia dobra dziecka (jako jedna z form ograniczenia władzy rodzicielskiej przewidzianych w **art. 109 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (dalej: kro) z dnia 25 lutego 1964 r. (Dz. U. z 2017, poz. 682)**; (Np. jeśli Sąd opiekuńczy otrzymuje informację, że dziecko nie ma należytej pieczy lub reprezentacji z powodu takiego, że jego rodzice wyjechali i się nim nie zajmują, to z reguły wszczyna takie postępowanie uznając, że opisana sytuacja stanowi zagrożenie dobra dziecka. Oczywiście, może się zdarzyć że po przeprowadzeniu postępowania dowodowego Sąd uzna, że w tej konkretnej sytuacji ryzyko zagrożenia dobra dziecka nie występuje rodzice w prawdzie z daleka, ale konsekwentnie kierują wychowaniem dziecka, pozostają z nim w stałym kontakcie, łożą na jego potrzeby, a nawet pozostają w kontakcie ze szkołą. Jeśli jednak ten kontakt nie ma tak stałego, regularnego charakteru zapewne podejmie jednak decyzję o ograniczeniu władzy rodzicielskiej.)

2. przejawiania przez nieletniego symptomów demoralizacji (zarządzenie wydane na podstawie upn); (Wśród różnorodnych przejawów demoralizacji za najbardziej zagrażające zdrowiu i prawidłowemu rozwojowi dzieci i młodzieży uznaje się **narkomanię, alkoholizm i**

prostytcję. Są to zjawiska, ryzykowne dladzieci i młodzieży, gdzie najczęściej ze sobą współwystępują. Zachowania młodych ludzi takie jak wagary, ucieczki z domu, wandalizm, kradzieże, prostytucja, alkoholizm, narkomania, a więc wszystkie te czynniki świadczące o postępującym procesie demoralizacji, mogą być przyczyną nawiązywania kontaktów z grupami przestępczymi, a w dalszej kolejności mogą wiązać się z popełnianiem przestępstw.)

3. jako forma pomocy rodzicom w sprawowaniu władzy rodzicielskiej (zarządzenie wydane na podstawie **art. 100 kro**). Orzeczenie sądu może być wydane na wniosek rodziców, na podstawie informacji instytucji (np. wniosek pedagoga szkolnego, pracownika socjalnego) lub z urzędu. Takie umieszczenie nie wiąże się z ingerencją we władzę rodzicielską – rodzice mają pełnię władzy nad dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej.(Jak w przypadku dwudziestotrzyletniej kobiety pozostającej w konkubinacie z 25 letnim mężczyzną, która urodziła dziecko z bardzo poważnymi wadami rozwojowymi (bez szans na przeżycie w opinii lekarzy). Rodzice, którzy posiadali już jedno dziecko, nie byli w stanie zapewnić specjalistycznej opieki (hospicyjnej) nowo narodzonemu dziecku. Dziadkowie macierzyści, z uwagi na stabilną sytuację finansową i mieszkaniową, oraz predyspozycje (babka była pielęgniarką) podjęli się zapewnienia pieczy dziecku i zorganizowali domowe hospicjum. Rozstrzygnięcie ustanawiające dla dziecka opiekę oraz umieszczające dziecko w pieczy zastępczej było zgodne ze stanowiskiem wszystkich uczestników postępowania.

Pozbawienie władzy powoduje umieszczenie dziecka poza rodziną. Jest też sygnałem do poszukiwania trwałych rozwiązań sytuacji dziecka: adopcja lub długotrwała rodzina zastępcza. Sytuacja ta zobowiązuje sąd do ustanowienia opieki prawnej nad dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej. Rodzic pozbawiony władzy rodzicielskiej zachowuje prawo do styczności z dzieckiem, chyba, że sąd wyda zakaz lub ograniczenie styczności. Sąd może to orzec w postanowieniu o pozbawieniu władzy rodzicielskiej lub w osobnym postanowieniu.

Tryb administracyjny

To sytuacja umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej na wniosek rodziców. Wniosek może złożyć też samo dziecko za zgodą rodziców. W sytuacji zasadności wniosku starosta zawiera umowę cywilnoprawną z rodziną zastępczą, której powierzył dziecko. Ma on także obowiązek niezwłocznego powiadomienia sądu opiekuńczego. Sąd po zbadaniu sprawy wydaje orzeczenie. W sytuacji zasadności wniosku rodziców sąd wydaje orzeczenie o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej w ramach pomocy rodzicom w sprawowaniu przez nich władzy rodzicielskiej (w trybie **art. 100 kro**). Sąd może też w zależności od sytuacji wydać orzeczenie

o powrocie dziecka do rodziny lub o zawieszeniu, ograniczeniu lub pozbawieniu ich władzy rodzicielskiej. Z uwagi na wymóg niezwłocznego przekazania przez starostę sprawy do rozstrzygnięcia przez sąd, tryb administracyjny jest krótkotrwałą formą pieczy zastępczej¹⁹.

Dziecko może być powierzone do pieczy zastępczej w dwóch przypadkach:

1. Gdy rodzice zostali pozbawieni pieczy nad dzieckiem z powodów losowych: śmierć, choroba uniemożliwiająca opiekę, kara pozbawienia wolności, orzeczenie sądu dla nieletnich będące konsekwencją nagannej postawy dziecka, nie rodziców.
2. W przypadku naganego sposobu sprawowania przez rodziców pieczy nad dzieckiem; dysfunkcji w realizacji zadań opiekuńczo-wychowawczych (np. przemocy fizycznej wobec dziecka rozumianej jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające jego prawa lub dobra osobiste. W szczególności narażające je na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną oraz powodujące szkody na zdrowiu fizycznym lub psychicznym dziecka, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne

Ważne

Głównym celem pieczy zastępczej (instytucjonalnej i rodzinnej) jest niwelowanie przyczyn niewydolności wychowawczej rodziny, oraz zaniedbania dzieci. Jeżeli zajmujemy się tylko dzieckiem wówczas możemy złagodzić skutki niewydolności – nie usuniemy jej przyczyn (art. 20 Konwencji).

Pieczą zastępczą a rodzina naturalna

Utworzenie rodziny zastępczej nie powoduje powstania więzi rodzinno-prawnych, tak jak w przypadku adopcji; dziecko nie uzyskuje statusu dziecka rodziców zastępczych.

- ✓ Pomędzy rodziną zastępczą a dzieckiem nie powstają obowiązki i uprawnienia alimentacyjne, nie dochodzi pomiędzy nimi do dziedziczenia z mocy ustawy.
- ✓ Rodzice zastępczy nie przejmują pełni władzy nad powierzonym dzieckiem – w pełnieniu swych zadań podlegają nadzorowi.

¹⁹ Por. Tamże, s. 16-21.

- ✓ Organizacja opieki w rodzinach zastępczych jest obowiązkiem powiatowych centrów pomocy rodzinie, zatrudniających w tym celu kadrę z przygotowaniem pedagogicznym. Powiatowe centrum może powierzyć to zadanie publicznemu lub zlecić niepublicznemu ośrodkowi adopcyjno-opiekuńczemu. Centrum ma obowiązek raz na pół roku dokonywać weryfikacji zasadności pobytu dziecka w rodzinie zastępczej. Centrum ma obowiązek wspierać rodziny zastępcze w rozwiązywaniu problemów pedagogicznych z dziećmi.
- ✓ Na staroście spoczywa obowiązek odpowiedniego przygotowania i przeszkolenia kandydatów do pełnienia roli rodziców zastępczych.
- ✓ Istnieją różne rodzaje rodzin zastępczych: rodziny zastępcze spokrewnione i niespokrewnione. Niespokrewnione zawodowe rodziny zastępcze: specjalistyczne, wielodzietne i pełniące funkcję pogotowia rodzinnego otrzymują świadczenia pieniężne z tytułu opieki nad powierzonymi dziećmi.
- ✓ Wszystkie rodziny zastępcze otrzymują pomoc pieniężną na częściowe pokrycie kosztów utrzymania dziecka powierzonego do opieki. Pomoc ta jest zróżnicowana w zależności od rodzaju rodziny zastępczej - podstawą wysokości pomocy jest wiek dziecka, stan zdrowia i rozwoju, sytuacja materialna rodziny zastępczej, stopień pokrewieństwa rodziny zastępczej.
- ✓ Rodzice zastępczy reprezentują dziecko przed sądem w sprawach o alimenty (założeniem jest, że rodzina zastępcza nie może się uchylić od pokrywania niezaspokojonych potrzeb dziecka).
- ✓ Rodzice zastępczy mają prawo do okresowej lub jednorazowej pomocy w nadzwyczajnych okolicznościach powodujących wzrost kosztów utrzymania dziecka.
- ✓ Rodzice naturalni dziecka zobowiązani są do odpłatności za pobyt dziecka w pieczy zastępczej – decyzję podejmuje starosta.

Pierwszeństwo w utworzeniu rodziny zastępczej mają osoby spokrewnione z dzieckiem (krewni, powinowaci) lub osoby wskazane przez rodziców – o powierzeniu kandydatom funkcji rodziny zastępczej powinien decydować fakt dawania rękojmi należytego wykonywania powierzonych zadań.

Rodzice dziecka umieszczanego w rodzinie zastępczej na ich wniosek (nie doszło do ingerencji sądu) mają pełne prawa decyzji o dziecku, w tym o jego okresie pobytu w rodzinie zastępczej.

Sąd opiekuńczy może **zawiesić wykonywanie władzy rodzicielskiej** w razie przemijającej przeszkody w jej wykonywaniu (art. 110 k.r.o.). Jest to jedyna przesłanka warunkująca możliwość takiego sądowego ograniczenia władzy rodzicielskiej w czasie. Mamy z nią do czynienia w każdym przypadku, gdy rodzic nie zajmuje się dzieckiem, a ma takie możliwości, czyli chodzi tu o taką przeszkodę, która ze względu na swój charakter ustaje, i nie ma przeszkód do dalszego wykonywania władzy rodzicielskiej. W praktyce mogą to być następujące zdarzenia:

- długotrwały wyjazd rodzica za granicę,
- choroba,
- krótkotrwały pobyt w zakładzie karnym (w razie zaś długotrwałego pobytu rodzica w zakładzie karany, zasadnym może okazać się orzeczenie o pozbawieniu władzy rodzicielskiej).

Jeżeli dziecko zostało umieszczone w rodzinie zastępczej (domu dziecka) wskutek ograniczenia władzy na podstawie **art. 109 kro lub art. 9 ustawy z dnia 26 października 1982 r. - o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109 z późn. zm.)** (sprawowana jest nad nim opieka prawna), to zgodnie z **art. 112 kro**, prerogatywy władzy zostają podzielone pomiędzy rodziców i instytucję sprawującą pieczę. **Ograniczenie władzy rodzicielskiej jest możliwe w dwóch sytuacjach:**

- **w związku z rozłączeniem rodziców,**
- **w związku z zagrożeniem dobra dziecka.**

Ograniczenie władzy rodzicielskiej może nastąpić jedynie w drodze orzeczenia sądu.

Rozłączenie rodziców

Sąd opiekuńczy w sytuacji rozłączenia rodziców może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do dziecka. Zakres tych praw i obowiązków dokładnie określa sąd. Rodzic ograniczony w wykonywaniu władzy rodzicielskiej może mieć np. prawo do decydowania o sprawach dotyczących przyszłości dziecka: wyboru szkoły, miejsca zamieszkania, miejsca spędzenia wakacji, wydaniu paszportu dla dziecka. Może mieć też prawo decydowania o sprawach dotyczących życia codziennego dziecka np. na jakie zajęcia pozaszkolne dziecko będzie uczęszczało, sposób leczenia i wyboru lekarza zajmującego się dzieckiem wraz z prawem wglądu w dokumentację medyczną.

Zagrożenie dobra dziecka

Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone tzn. istnieje zagrożenie jego interesów osobistych i majątkowych, (np. rodzic zajmuje się dzieckiem w stanie po spożyciu alkoholu, nie wykazuje troski o realizowanie obowiązku szkolnego dziecka; nie wyraża zgody na przeprowadzenie zabiegu, który może uratować dziecku życie.) wówczas sąd może wydać zarządzenie ograniczające władzę rodziców:

- zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania lub skierować rodziców do specjalistów zajmujących się terapią rodzinną lub inną pomocą z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń,
- określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu,
- poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego,
- skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi,
- zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej,
- powierzyć zarząd majątkiem małoletniego ustanowionemu w tym celu kuratorowi.

Do obowiązków instytucji sprawującej pieczę należy:

- Piecza bieżąca (bezpieczeństwo, zdrowie, szkoła, wyżywienie);
- Wychowanie;
- Reprezentowanie dziecka w dochodzeniu środków utrzymania (dochodzenie alimentów, renty rodzinnej, renty odszkodowawczej, zasiłku rodzinnego).

Do obowiązków rodziców naturalnych należy:

- Decydowanie o obywatelstwie, nazwisku;
- Określanie miejsca pobytu;
- Wybór: kierunku nauki, przynależności do organizacji, sposobu leczenia, światopoglądu, rozwoju zainteresowań, wyjazdów za granicę;
- Piecza nad majątkiem dziecka.

W przypadku pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej nad dzieckiem ustanawia się opiekę prawną. Rodzice zastępczy najczęściej są opiekunami prawnymi dziecka. Pieczę nad dzieckiem regulują w takim **przypadku przepisy art. 145 i art. 174 kro.**

O pozbawieniu władzy rodzicielskiej decyduje sąd opiekuńczy i tylko w ściśle określonych sytuacjach. Są nimi:

- **nieuleczalna choroba rodzica (np. psychiczna) lub brak stałego kontaktu rodzica z dzieckiem,**
- **zaginięcie jednego lub obojga rodziców, wyjazd na stałe za granicę i brak zainteresowania dzieckiem lub wyrok długoletniej kary pozbawienia wolności,**
- **nadużywanie władzy rodzicielskiej poprzez karanie dziecka w sposób zagrażający jego psychicznemu i fizycznemu zdrowiu, zmuszanie do pracy, nakłanianie dziecka do popełnienia przestępstwa, żebrania, prowadzenia niemoralnego trybu życia, wywieranie negatywnego wpływ na dziecko,**
- **rażące zaniedbywanie obowiązków i wynikające z tego faktu naruszenie dobra dziecka np. głodzenie, tolerowanie złego prowadzenia się dziecka, pijaństwa, prostytucji, działalności przestępczej; porzucenie dziecka; w sposób zawiniony niewywiązywanie się z obowiązku alimentacyjnego względem dziecka itp.**

W sytuacji pozbawienia władzy rodzicielskiej tylko jednego z rodziców, władza ta przysługuje drugiemu. Pozbawienie władzy rodzicielskiej obojga powoduje natomiast konieczność ustanowienia dla dziecka opieki prawnej (np. rodziny zastępczej). Pozbawienie władzy rodzicielskiej to utrata wszystkich praw i obowiązków wobec dziecka. Rodzice mogą pozostawać wówczas w osobistym kontakcie z dzieckiem, chyba że sąd, ze względu na wysokie zagrożenia życia lub zdrowia dziecka, postanowi inaczej. Dziecko zachowuje prawo do alimentów i prawo dziedziczenia po rodzicu pozbawionym władzy rodzicielskiej. Rodzice również zachowują prawo do alimentów od dziecka i dziedziczenia po nim, o ile nie zostali uznani za niegodnych dziedziczenia.

Ważne

Na rodzica zastępczego, wychowawcę nie przechodzą uprawnienia zagwarantowane dla rodzica naturalnego objęte pojęciem „Kierowanie”.

INTERWENCJA W RODZINIE W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWNYCH

UWAGA! W całości analizuje to zagadnienie opracowanie pkt. 20 (Por. także Tabela s. 24-28)

PRAWNE ASPEKTY ODBIERANIA DZIECKA Z RODZINY W PRAKTYCE

- I. ZADANIA ORGANÓW UCZESTNICZĄCYCH W WYKONYWANIU ORZECZEŃ O PRZYMUSOWYM ODEBRANIU OSOBY PODLEGAJĄCEJ WŁADZY RODZICIELSKIEJ LUB POZOSTAJĄCEJ POD OPIEKĄ W OPARCIU O ART. 598 (1-14) KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z DNIA 17 LISTOPADA 1964 ROKU (Dz.U. 2014, poz.101 z późn. zm.)

ZADANIA KURATORA SĄDOWEGO

W wypadku zastosowania art. 598 ust. 1 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej k.p.c.) przymusowego odebrania osoby dokonuje kurator sądowy na zlecenie sądu opiekuńczego, wydane w formie postanowienia, na które nie przysługuje ani zażalenie, ani apelacja.

Zgodnie z Art. 598. Jeżeli zobowiązany do oddania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką nie zastosuje się do postanowienia, o którym mowa w art. 598 (termin, w jakim zobowiązany powinien oddać uprawnionemu osobę podlegającą władzy rodzicielskiej lub pozostającą pod opieką), sąd, na wniosek uprawnionego, zleci kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie tej osoby.

Sąd obligatoryjnie zleci kuratorowi sądowemu (rodzinnemu) przymusowe odebranie osoby, jednak wyłącznie na wniosek uprawnionego (osoby bądź instytucji) !

Należy wskazać, że kuratorowi nie przysługuje samoistne uprawnienie (jak np. pracownikowi socjalnemu na podstawie art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie) do odebrania dziecka z rodziny !

Kurator sądowy jest organem wykonawczym, który może dysponować środkami przymusu. Status kuratorów sądowych określa ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2014, poz. 1689) - kurator otrzymując postanowienie sądu, winien z niego uzyskać podstawowe informacje dotyczące miejsca pobytu osoby odbieranej, osoby sprawującej pieczę i osoby (instytucji), której dziecko zostanie oddane.

Właściwym kuratorem sądowym jest kurator działający przy sądzie, w okręgu którego osoba podlegająca oddaniu faktycznie przebywa, a nie kurator miejsca zamieszkania tej osoby. Jeżeli osoba podlegająca oddaniu przebywa w rejonie innego sądu opiekuńczego, sąd może zlecić przymusowe odebranie tej osoby kuratorowi działającemu w tym sądzie. W sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, tylko sąd opiekuńczy miejscowo właściwy, a więc ten, który wydał orzeczenie co do istoty sprawy, może zlecić jego wykonanie.

- ***Kurator sądowy jest uprawniony do odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką od każdej osoby, u której ona się znajduje.*** Przepis zapobiega udaremnieniu wykonania orzeczenia nakazującego oddanie osoby przez umieszczenie jej lub ukrycie u innych osób (wskazanych w postanowieniu) niż zobowiązany, rozszerza skuteczność i wykonalność postanowienia o odebranie osoby na każdą inną osobę, u której znajduje się podmiot poszukiwany.

Kurator sądowy w przypadku problemu z odebraniem osoby lub z ustaleniem miejsca jej pobytu może przeprowadzić stosowne dochodzenie, jak również skorzystać z pomocy Policji lub innych organów określonych w art. 598.

- Policjant podejmujący interwencję na żądanie kuratora sądowego ma prawo oczekiwać, że kurator udzieli mu niezbędnej pomocy w zakresie chociażby wskazania placówki pieczy zastępczej, do której należy przewieźć dziecko.

- ***Przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką i oddanie jej uprawnionemu może nastąpić tylko w obecności uprawnionego albo osoby lub przedstawiciela instytucji przez niego upoważnionej. Jeżeli żadna z tych osób nie stawia się w terminie wyznaczonym przez kuratora sądowego, czynność nie będzie dokonana.***

- O terminie przymusowego odebrania powinni być zawiadomieni: osoba zobowiązana, uprawniony - osoba lub przedstawiciel instytucji przez niego

upoważnionej (upoważnienie ma mieć formę pisemną) oraz prokurator, z tym że udział tego ostatniego nie jest obligatoryjny.

- W zleceniu sądu powinny być wpisane dane osoby uprawnionej pozwalające ją zidentyfikować.
- Niestawiennictwo uprawnionego albo osoby lub przedstawiciela instytucji przez niego upoważnionej uniemożliwia przeprowadzenie - w takim przypadku należy wyznaczyć nowy termin.
- O dokonaniu przymusowego odebrania osoby kurator zawiadamia sąd, który wydał polecenie odebrania.
- Kurator zobowiązany jest zawiadomić sąd również wtedy, gdy przymusowe odebranie natrafia na nieprzewidziane trudności lub naruszałoby interes tej osoby (w takiej sytuacji sąd powinien wydać kuratorowi polecenie zmierzające do usunięcia przeszkody oraz do usunięcia naruszeń interesu osoby podlegającej oddaniu).
- Z przebiegu czynności kuratora sporządza się protokół, w którym należy zaznaczyć fakt przekazania osoby (dziecka) uprawnionemu.

- ***Jeżeli przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką napotyka przeszkody na skutek ukrycia tej osoby lub na skutek innej czynności przedsięwziętej w celu udaremnienia wykonania orzeczenia, kurator sądowy zawiadomi prokuratora.***
- ***Jeżeli zobowiązany nie ujawnia miejsca pobytu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, która ma być odebrana, sąd na wniosek kuratora sądowego zarządzi jego przymusowe sprowadzenie celem złożenia oświadczenia o miejscu pobytu tej osoby. Pod względem skutków karnych oświadczenie jest równoznaczne ze złożeniem zeznań pod przyrzeczeniem, o czym sędzia powinien uprzedzić składającego oświadczenie.***
- ***Jeżeli zobowiązany lub inne osoby przeszkadzają w wykonaniu orzeczenia w miejscu pobytu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, na żądanie kuratora sądowego Policja usunie te osoby z miejsca wykonywania orzeczenia.***
- ***Przy odbieraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką kurator sądowy powinien zachować szczególną ostrożność i uczynić wszystko, aby dobro tej osoby nie zostało naruszone, a zwłaszcza aby nie doznała ona krzywdy***

fizycznej lub moralnej. W razie potrzeby kurator sądowy może zażądać pomocy organu opieki społecznej lub innej powołanej do tego instytucji.

- kurator sądowy może żądać pomocy od organu opieki społecznej lub innej powołanej do tego instytucji
 - wybór instytucji należy do samego kuratora i zależy od okoliczności danej sprawy, a zwłaszcza od wieku osoby odbieranej
 - nieobecność przedstawiciela danego organu lub instytucji nie stoi na przeszkodzie dokonania przez kuratora czynności, gdyż art. 598 nie zawiera zastrzeżenia, że odebranie musi być dokonane wyłącznie przy udziale wymienionych organów
- *Jeżeli wskutek wykonania orzeczenia miałyby doznać poważnego uszczerbku dobro osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, kurator sądowy wstrzyma się z wykonaniem orzeczenia do czasu ustania zagrożenia, chyba że wstrzymanie wykonania orzeczenia stwarza poważniejsze zagrożenie dla tej osoby.*
 - *Postępowanie (...) może być podjęte na nowo na podstawie tego samego postanowienia (...) jeżeli zobowiązany w okresie trzech miesięcy od wydania tego postanowienia postąpił sprzecznie z treścią postanowienia dotyczącego władzy rodzicielskiej, miejsca zamieszkania, opieki lub kontaktów z dzieckiem, a okoliczności uzasadniające jego wydanie nie uległy zmianie.*

W § 9 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz. U. 2003, Nr 112 poz. 1064) określono, że kurator rodzinny, do którego sąd zwrócił się o przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką – powiadamia o terminie swoich czynności osoby, o których mowa w art. 598 (9) k.p.c. (tj. uprawnionego albo osoby lub przedstawiciela instytucji przez niego upoważnionej), w razie potrzeby żąda pomocy odpowiednich instytucji (w tym organów opieki społecznej) oraz włącza do akt sprawy opiekuńczej pisemną notatkę z przebiegu tej czynności.

ZADANIA POLICJI

Zgodnie z art. 598 (10) k.p.c. „**Na żądanie kuratora sądowego Policja jest zobowiązana do udzielenia mu pomocy przy czynnościach związanych z przymusowym odebraniem osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką**”.

Oznacza to, że jeżeli kurator sądowy napotyka trudności przy wykonywaniu czynności związanych z przymusowym odebraniem osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, może zwrócić się o udzielenie mu pomocy do Policji.

- Żądanie kuratora sądowego udzielenia mu pomocy przez Policję może być uzasadnione również prawdopodobieństwem wystąpienia trudności w zakresie wykonania decyzji sądu.
- **Kurator, powołując się na art. 598 (10) k.p.c., nie może jednak żądać od Policji pomocy w postaci wejścia na teren posesji, wyważenia drzwi czy przeszukania mieszkania.**
- Pomoc Policji powinna polegać na zapewnieniu osobistego bezpieczeństwa kuratorowi i osobie odbieranej oraz na zapewnieniu porządku w miejscu przeprowadzenia czynności.
- Czynności funkcjonariuszy Policji nie mogą naruszać dobra osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką.

Art. 598 (11) § 3 k.p.c. stanowi, że: „**Jeżeli zobowiązany lub inne osoby przeszkadzają w wykonaniu orzeczenia w miejscu pobytu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, na żądanie kuratora sądowego Policja usunie te osoby z miejsca wykonywania orzeczenia**”. Kierując się szeroko rozumianym dobrem dziecka, należy pamiętać, aby stosowanie środków przymusu bezpośredniego wobec osób utrudniających prawne działania kuratora sądowego ograniczyć do niezbędnego minimum. Podkreślić należy, że w omawianej sytuacji brak przepisów wykonawczych oraz ugruntowanego orzecznictwa w zakresie granic pomocy, jakiej zobowiązana jest udzielić Policja na żądanie kuratora sądowego zgodnie z art. 598 (10) k.p.c.

ZADANIA ORGANU OPIEKI SPOŁECZNEJ BĄDŹ INNYCH WSKAZANYCH PRZEZ KURATORA

Należy zwrócić uwagę na zadania, jakie mają do spełnienia poszczególne podmioty biorące udział w czynnościach związanych z odebraniem osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Zapis art. 598 (9) k.p.c. **wyraźnie wskazuje, że przy odebraniu dziecka przez kuratora sądowego obecny musi być **uprawniony bądź upoważniona przez niego osoba lub przedstawiciel instytucji, której zostanie przekazane dziecko.****

Przepis art. 598 (9) k.p.c. wskazuje, że w przypadku niestawienia się żadnej z tych osób czynność nie będzie dokonana. Wynika z tego wprost, że **uprawniony bądź osoba przez niego upoważniona ma wiodącą rolę w zapewnieniu opieki dziecku od momentu odebrania go przez kuratora do czasu umieszczenia go w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej lub rodzinie zastępczej.**

! Tym samym pracownik placówki opiekuńczo-wychowawczej lub powiatowego centrum pomocy rodzinie nie ma uprawnień odbierania dziecka od rodziców. Jego rolą jest przyjęcie dziecka od kuratora i otoczenie go „fachową opieką”.

Podobnie sprawa wygląda przy przekazaniu dzieci do rodzinnej pieczy zastępczej. Za umieszczenie dziecka w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej lub rodzinie zastępczej odpowiedzialny jest powiat właściwy ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem w systemie opieki.

II. ZADANIA ORGANÓW UCZESTNICZĄCYCH W WYKONYWANIU ORZECZEŃ O PRZYMUSOWYM ODBIERANIU OSOBY W OPARCIU O PRZEPISY ART. 12A UST. 1 USTAWY Z DNIA 29 LIPCA 2005 R. O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE (Dz. U. z 2005, Nr 180 poz. 1493 z późn. zm.)

ZADANIA PRACOWNIKA SOCJALNEGO

Zgodnie z art. 12a ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie „**W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby**

najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997r. – Kodeks karny, w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej”

Osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.

1. Pracownik socjalny w trakcie wykonywania obowiązków służbowych rozpoznaje zagrożenie życia/zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie.

– jeżeli pracownik socjalny w czasie wykonywania swoich obowiązków służbowych stwierdzi bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia dziecka, związane z występowaniem w tej rodzinie przemocy w jakiegokolwiek formie, ma prawo odebrać dziecko z miejsca zdarzenia;

– informacje o fakcie przemocy w rodzinie mogą pochodzić również z innego źródła np. z informacji innych osób; może to być również powiadomienie złożone w godzinach pracy Ośrodka przez policję, środowisko sąsiedzkie lub rodzinę;

– przez przemoc w rodzinie - należy rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Zgodnie z § 5 ust. 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”(Dz. U. nr 209, poz. 1245) w przypadku podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie wobec dziecka, czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury przeprowadza się w obecności opiekuna prawnego lub faktycznego dziecka.

Jeśli jednak (zgodnie z § 5 w/w Rozporządzenia) wobec tych osób zachodzi podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wobec dziecka, czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury przeprowadza się w obecności pełnoletniej osoby najbliższej dziecka (dziadkowie, pełnoletnie rodzeństwo etc.).

Czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury wobec dziecka, zwłaszcza w przypadku nieobecności opiekunów prawnych lub faktycznych i innych osób

najbliższych przeprowadza się w obecności psychologa (zgodnie z § 5 ust. 3 w/w Rozporządzenia).

2. Pracownik socjalny wykonuje czynności związane z odbiorem dziecka wyłącznie przy asyście funkcjonariuszy Policji i przedstawicieli ochrony zdrowia (lekarz lub ratownik medyczny bądź pielęgniarka, psycholog);

— Pracownik socjalny musi uwzględnić stan zagrożenia, w tym:

- a. stan zdrowia dziecka i opiekunów;
- b. stan sanitarno-higieniczny mieszkania;
- c. wiek dziecka (w przypadku dziecka poniżej 3 roku życia należy wezwać karetkę pogotowia, gdyż nie jest w stanie samodzielnie szczegółowo określić stanu jego zdrowia nie posiadając specjalistycznej wiedzy medycznej);
- d. kto sprawuje bezpośrednią opiekę nad dzieckiem i w jakim jest stanie (alkohol, środki, psycho - aktywne).

W przypadku zaistnienia okoliczności opisanych w art. 12a ust. 1 pracownik wzywa na miejsce funkcjonariusza Policji i przedstawiciela ochrony zdrowia. Wezwanie funkcjonariusza może mieć formę dowolną, np. zgłoszenie osobiste do właściwego dzielnicowego, lub telefoniczne poprzez kontakt z dyżurnym jednostki Policji bądź numerem alarmowym 112, ewentualnie w inny sposób wypracowany na terenie danej gminy²⁰.

Ważne!

Pracownik socjalny obowiązany jest wstrzymać się z podjęciem jakichkolwiek czynności do czasu przybycia na miejsce Policji i przedstawiciela ochrony zdrowia.

²⁰ Pracownik socjalny wnioskuje o udział funkcjonariusza Policji w tych czynnościach do właściwego miejscowo organu Policji. Jeżeli wniosku pracownik socjalny nie przekaze interwenującemu policjantowi to przesyła go do organu Policji faksem na stanowisko kierowania do dyżurnego właściwej jednostki Policji lub przekazuje w inny sposób ustalony przez kierownika jednostki pomocy społecznej z organem Policji, (**wzór wniosku załącznik nr 3**), po zakończeniu czynności interwencyjnych.

Pracownik socjalny przed podjęciem ww. czynności powiadamia Kierownika Działu Pomocy Środowiskowej (lub Koordynatora DP), który zobowiązany jest niezwłocznie wyznaczyć drugiego pracownika socjalnego do udziału w interwencji.

3. Pracownik socjalny wspólnie z funkcjonariuszem Policji i przedstawicielem ochrony zdrowia podejmują decyzje w sprawie odebrania dziecka (ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie art. 12a ust. 3; Rozporządzenie MSWiA z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny (...) § 4 ust.2). (**patrz oświadczenie - załącznik nr 1**).

- pracownik socjalny może zwrócić się o pomoc do innych służb/instytucji; (Straż Pożarna, Straż Miejska).
- pracownik socjalny pouczy rodziców/opiekunów o prawie złożenia zażalenia do sądu opiekuńczego na odebranie dziecka. (**patrz pouczenie - załącznik nr 2**).
- ww. pouczenie wręcza się rodzicom/opiekunom na piśmie, pozostawia w widocznym miejscu w mieszkaniu, w przypadku upojenia alkoholowego rodzica/opiekuna/opiekunów niezwłocznie przesyła drogą pocztową.

4. Pracownik socjalny winien uzyskać na piśmie od przedstawiciela ochrony zdrowia informację o stanie zdrowia dziecka. (**patrz zaświadczenie - załącznik nr 4**).

WAŻNE !

1. Jeżeli pracownik socjalny uzna, że to możliwe (jest bezpiecznie, warunki sanitarno-higieniczne odpowiednie, jest osoba, która może czasowo sprawować opiekę) – może pozostawić dziecko w domu rodzinnym, jeżeli sprawca został odizolowany.

2. W przypadku, gdy powyższe rozwiązanie jest niemożliwe - należy starać się zorganizować opiekę dziecku u rodziny, bliskich.

3. Ostatecznie - po wyczerpaniu powyższych możliwości - należy umieścić dziecko w pieczy zastępczej. Powierzenie dziecka u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej lub w pieczy zastępczej następuje na podstawie oświadczenia. (**patrz - załącznik nr 5**).

Sprawę należy skonsultować telefonicznie z Kierownikiem DP lub koordynatorem

W ramach pieczy zastępczej pracownik socjalny przewozi dziecko do wskazanej przez powiatową jednostkę pomocy społecznej rodziny zastępczej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego, albo placówki opiekuńczo-wychowawczej²¹.

W ciągu dnia w godzinach pracy Ośrodka Pomocy Społecznej obowiązek dowiezienia dziecka spoczywa na organach samorządu gminy lub powiatu, jako odpowiedzialnych za realizację zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

W razie niemożności wykonania procedury odebrania dziecka zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (np. z powodu nieobecności pracownika socjalnego lub pracownika ochrony zdrowia), **Policjant zabezpiecza zdrowie i życie dziecka w sposób zgodny z ustawą o Policji** (np. zatrzymuje osobę stwarzającą w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia dziecka) lub w sposób zgodny z ustawą o pomocy społecznej (np. w przypadku wymagającym natychmiastowego zapewnienia dziecku opieki umieszcza je w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub w rodzinie zastępczej).

- W przypadku, gdy rodzina objęta jest dozorem kuratora należy powiadomić kuratora sądowego.
- Gdy rodzina nie jest objęta dozorem kuratora – należy powiadomić PCPR (pracownik lub kierownik bądź koordynator).

Kierownik lub koordynator zawiadamia Dyrektora lub Zastępcę Dyrektora MOPS o każdym zdarzeniu, które zakończyło się odebraniem dziecka z rodziny.

4. Przy odbieraniu dziecka pracownik socjalny powinien zachować szczególną ostrożność i uczynić wszystko, aby dobro dziecka nie zostało naruszone, a zwłaszcza aby nie doznało ono krzywdy fizycznej lub moralnej;

²¹ Od 1 stycznia 2012 roku wojewoda prowadzi rejestr wolnych miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych. Jest to nowe zadanie wynikające z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Rejestr ten uzupełniany jest na bieżąco. Służy on wszystkim instytucjom, które zajmują się pomocą rodzinie i dziecku, aby w sytuacji kryzysowej, gdy dziecko zostaje pozbawione częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej, można było zapewnić mu właściwą opiekę poprzez natychmiastowe umieszczenie w odpowiedniej całodobowej placówce opiekuńczo - wychowawczej. Zatem dane z rejestru mogą być wykorzystywane przez Sądy, Kuratorów Zawodowych, Policję, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, Ośrodki Pomocy Społecznej.

5. Pracownik socjalny w ciągu 24 godz. powiadomi Sąd Rejonowy o odebraniu dziecka z rodziny. Powiadomienie wysyła również do wiadomości prokuratury rejonowej;

- Pracownik socjalny/funkcjonariusz Policji niezwłocznie przekaże do Sądu Rejonowego ewentualne zażalenie rodziców/opiekunów prawnych (patrz - załącznik nr 6.)
- Po rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy zatwierdza decyzję o odebraniu dziecka lub zarządza natychmiastowe zwolnienie pod opiekę rodziców/opiekunów.
- W przypadku bezzasadnego, nielegalnego lub nieprawidłowego odebrania dziecka, Sąd zawiadamia o tym fakcie Dyrektora MOPS.

6. Po interwencji pracownik socjalny jest zobowiązany do objęcia rodziny procedurą Niebieskiej Karty wypełniając druk Niebieska Karta-A (przemoc wobec dziecka) i przekazać w terminie 3 dni Przewodniczącemu Miejskiego Zespołu Interdyscyplinarnego (patrz - załącznik nr 7.)²²

ZALECENIA PRAKTYCZNE

Zabierając dziecko ze środowiska rodzinnego należy pamiętać o:

- jego niezbędnych dokumentach,
- rzeczach pierwszej potrzeby - odzież, obuwie,
- przedmiotach istotnych dla dziecka – ulubionej zabawce, przytulance, poduszczece, kocyku,

²² Gmina pracownikowi socjalnemu dokonującemu interwencji powinna zapewnić dostęp do: telefonu komórkowego; transportu (dla pracownika i dziecka); bieżących informacji dot. danych teleadresowych pracowników odpowiedzialnych za udzielenie informacji na temat wolnych miejsc w placówce, a także danych pracowników socjalnych dyżurujących poza godzinami pracy (jeżeli takowe dyżury są prowadzone); pomocy psychologicznej dla dziecka oraz interwenta, rodziców (po interwencji); informacji na temat miejsc gdzie poza rodziną można umieścić dziecko (ostateczność); wsparcia innych służb (Policji, placówki zdrowia).

- żywności - sok, woda, coś do jedzenia, drobne słodczyce,
- książkach, zeszytach oraz innych przyborach szkolnych.

Podczas interwencji należy pamiętać, aby:

- przedstawić się dziecku, powiedzieć o tym, że zna się jego sytuację i, że będzie się jemu towarzyszyć,
- nie uśmiechać się na siłę - fałszowanie emocji tylko pogorszy sytuację,
- dostosować swoje wypowiedzi do wieku i rozwoju dziecka, szczególnie do 11 roku życia dziecka używać należy języka obrazowego – konkretnego (kto będzie jego opiekunem, dokąd pojedzie itp.),
- mówić o konkretach i szczerze,
- nie zmyślać, nie obiecywać,
- obniżać lęk dziecka poprzez krótkie nazywanie nowych zdarzeń: „jedziesz”, „bierzesz ze sobą”, „potem”,
- upraszczać wypowiedzi do kilkuletniego dziecka, aby zrozumiało, co się do niego mówi,
- przytulić dziecko i uspokoić, jeżeli płacze.

ZADANIA POLICJI

Udział funkcjonariusza w czynności odebrania dziecka z rodziny odbywa się na wniosek pracownika socjalnego w oparciu o Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie. Przed przystąpieniem do wykonania przez pracownika socjalnego czynności odebrania dziecka, zgodnie z § 3 ww. Rozporządzenia funkcjonariusz Policji:

- 1) żąda okazania legitymacji przez pracownika socjalnego;

2) ustala tożsamość odbieranego dziecka, rodziców, opiekunów prawnych lub faktycznych, a w razie potrzeby - lekarza lub ratownika medycznego, lub pielęgniarki i innych uczestników postępowania, obecnych w miejscu wykonywania czynności;

3) zapoznaje się z wszystkimi informacjami dotyczącymi dziecka, będącymi w posiadaniu pracownika socjalnego.

W trakcie wykonywania przez pracownika socjalnego czynności, o której mowa powyżej zgodnie z § 4. 1 Rozporządzenia funkcjonariusz Policji ma obowiązek:

1. **Zapewnić bezpieczeństwo osobiste dziecku, pracownikowi socjalnemu i innym uczestnikom postępowania;**

2. **W razie potrzeby udzielić pierwszej pomocy i wezwać pogotowie ratunkowe;**

3. **Będąc na miejscu wykonywania przez pracownika socjalnego czynności odebrania dziecka z rodziny, na podstawie informacji i okoliczności faktycznych, ma obowiązek przedstawić swoje stanowisko co do zasadności jego odebrania.**

4. **Na wezwanie pracownika socjalnego usunie z miejsca osoby przeszkadzające w wykonywaniu czynności (np. rodziców, opiekunów prawnych lub faktycznych dziecka bądź inne osoby). (§ 4 ust. 1 pkt 1, § 5 ust. 2 pkt 1).**

Ponadto zgodnie z w/w Rozporządzeniem MSWiA;

Policjant wręcza rodzicom, opiekunom prawnym lub faktycznym dziecka pisemne pouczenie o prawie złożenia do właściwego miejscowo Sądu Opiekuńczego zażalenia na odebranie dziecka – jeżeli takiego pouczenia nie wręczył pracownik socjalny!

- W przypadku złożenia takiego zażalenia do jednostki organizacyjnej Policji (np. na ręce dokonującego w/w czynności), Policja niezwłocznie przekazuje zażalenie do właściwego miejscowo Sądu Opiekuńczego.
- Zażalenie funkcjonariusz może przyjąć w formie ustnej. W takim przypadku z czynności sporządzany jest protokół.

Zgodnie z § 5.1 w/w Rozporządzenia

Na wniosek pracownika socjalnego policjant udziela niezbędnej pomocy przy umieszczaniu dziecka u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Funkcjonariusz zapewnia wówczas bezpieczeństwo osobiste dziecku, pracownikowi socjalnemu i innym uczestnikom postępowania, a także ustala tożsamość osoby najbliższej, uprawnionego członka rodziny zastępczej lub uprawnionego pracownika placówki opiekuńczo-wychowawczej, w której umieszczone zostanie dziecko (§ 5 ust. 2 pkt 2).

Z przeprowadzonych czynności sporządza notatkę urzędową a jej kopie przekazuje do Sądu Opiekuńczego oraz do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej.

ZADANIA PRZEDSTAWICIELA OCHRONY ZDROWIA

Czynności wykonywane przez przedstawiciela ochrony zdrowia (lekarza, ratownika medycznego, pielęgniarki) w ramach procedury odebrania dziecka:

1. Przed przystąpieniem pracownika socjalnego i funkcjonariusza Policji do czynności odebrania dziecka z rodziny pracownik ochrony zdrowia ma obowiązek ocenić stan zdrowia małoletniego;

2. Każdorazowo w przypadku obecności na miejscu zdarzenia dziecka w wieku do lat 3 pracownik ochrony zdrowia w celu dokonania dokładnej oceny stanu zdrowia dziecka decyduje o jego przewiezieniu do podmiotu leczniczego. W tym przypadku formularz „Niebieska Karta – A” wypełnia przedstawiciel podmiotu leczniczego, do którego dziecko zostało przewiezione;

3. Stosowane zasady postępowania interwencyjnego powinny być jasne i stale weryfikowane, a osoby dokonujące interwencji powinny korzystać ze wsparcia superwizora.

UWAGA! ZAŁĄCZNIKI ZNAJDUJĄ SIĘ W OPRACOWANIU PKT. 34

(Patrz. Załączniki)

ZAPEWNIENIE DZIECKU BEZPIECZEŃSTWA OD CZASU ODEBRANIA Z RODZINY DO CZASU UMIESZCZENIA W RODZINIE ZASTĘPCZEJ – DOBRE PRAKTYKI

Prawne aspekty odbierania dziecka z rodziny w praktyce: procedura odebrania dziecka z rodziny, udział policji, współpraca z instytucjami systemu wspierania rodziny

Podjęcie czynności w Procedurze odebrania dziecka z rodziny – krok po kroku

Czynność zgodnie z potrzebami DZIECKA	Wykonawca	Potrzeby/problemy
<p>Wstępna ocena sytuacji dziecka</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ustalenie czy jest zagrożenie zdrowia i życia, czy dziecko jest bezpieczne; ▪ w przypadku konieczności - udzielenie dziecku pierwszej pomocy przedmedycznej 	<p>INTERWENCJI (współpraca interdyscyplinarna:</p> <p>policjant – podczas interwencji Policji w sytuacjach kryzysowych (art. 72 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej)</p> <p>policjant i pracownik socjalny w ramach programu „Dziecko pod parasolem prawa” (piątek i sobota od 17:00 do 1:00).</p> <p>pracownik socjalny przy współpracy z policjantem, a także z lekarzem/ratownikiem medycznym/pielęgniarką (art. 12 a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie)</p> <p>kurator sądowy we współpracy z policjantem w przypadku stwierdzenia przez kuratora sądowego faktu pozostawienia dziecka bez opieki lub którego życie lub zdrowie jest zagrożone (art. 12 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie)</p> <p>kurator sądowy - wykonanie orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka w trybie art. 598 Kodeksu postępowania cywilnego</p>	<p>Potrzeba rozszerzenia programu „Dziecko pod parasolem prawa” by odbiór zawsze by dokonywany z udziałem pracownika socjalnego.</p>
<p>Przedstawienie się dziecku, nawiązanie kontaktu</p> <p>(wyjaśnienie sytuacji, krótka rozmowa z dzieckiem - w prosty sposób, biorąc pod uwagę wiek dziecka)</p>	<p>Jak wyżej</p> <p>Przy czym należy stosować zasadę, że z dzieckiem rozmawia osoba najbardziej kompetentna i budząca największe zaufanie dziecka</p>	<p>Maskotka dla dziecka</p> <p>Szkolenia ze standardów rozmowy z dzieckiem w sytuacji interwencji</p>

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ maskotki, ▪ pieluchy jednorazowe.
<p>Pisemna informacja dla opiekunów prawnych o odbiorze dziecka (odebrana podpisem opiekunów, bądź zostawiona z adnotacją o powodach braku podpisów) Dodatkowo w przypadku odbioru z art. 12a. konieczne pouczenie na piśmie rodziców/opiekunów prawnych lub faktycznych o możliwości złożenia zażalenia do sądu opiekuńczego na odebranie dziecka - wniesione za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza Policji, którzy dokonali odebrania dziecka.</p>	Wybrany interwent	
<p>Odpowiednie przygotowanie dziecka do wyjścia (np. okrycie dziecka wychłodzonego, spakowanie rzeczy typu maskotka, podręczniki, tornister - protokół/spis/ notatka zabranych rzeczy)</p>	Wybrany interwent	
<p>BEZPIECZNE MIEJSCE czyli miejsce bezpiecznego oczekiwania dziecka na umieszczenie w pieczy zastępczej opis koncepcji w kolejnym podpunkcie</p>		<p>Konieczność rozdzielenia zadań:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ interwenta poszukującego docelowego miejsca pobytu dla dziecka, ▪ interwenta opiekującego się dzieckiem.
<p>Poszukiwanie miejsca tymczasowego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.). tj. osoby spokrewnione w linii prostej - drugi rodzic, dziadkowie, pełnoletnie 	Interwenci	<p>Centralna baza danych o dostępnych miejscach (wypracowanie sposobu informowania/komunikacji)</p> <p>W procedurze konieczny jest zapis postępowania w sytuacji jeśli nie ma miejsca dla dziecka w pieczy zastępczej (np. odgórna wytyczna od Prezydenta do dyrektorów</p>

<p>rodzeństwo,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ w rodzinie zastępczej (pogotowie rodzinne), ▪ w placówce opiekuńczo-wychowawczej. 		<p>placówek).</p>
<p>Transport dziecka do miejsca tymczasowego pobytu</p>	<p>Interwencji</p>	<p>Zapewnienie transportu i fotelików do przewozu dzieci.</p> <p>Zgodnie z interpretacją przepisów Komendy Głównej Policji, Policja ma obowiązek transportu dziecka w sytuacji jego odbioru podczas interwencji w sytuacjach wymagających zapewnienia opieki dziecka (nie dotyczy więc odbioru z art. 12 a i tzw. odbioru kuratorskiego). Z kolei rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie wskazuje: „§ 5. 1. Funkcjonariusz (Policji), na wniosek pracownika socjalnego, udziela niezbędnej pomocy przy umieszczeniu dziecka u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.”</p> <p>Placówka opiekuńczo-wychowawcza, do której kierowane jest dziecko choć prawnie zobowiązana jest odebrać dziecko to nie jest w stanie organizacyjnie unieść tego zadania (brak kadry, brak transportu).</p> <p>Dodatkowo konieczne jest rozdzielenie zadań: odbiór dziecka i późniejsza opieka w placówce nie może być wykonywana przez te same osoby.</p>

<p>Towarzyszenie dziecku w drodze do miejsca tymczasowego pobytu – udzielenie dziecku informacji na bieżąco gdzie jest przewożone, wsparcie emocjonalne, opieka.</p>	<p>Interwencji</p>	
<p>Wstępna adaptacja w placówce</p> <p>(po dowiezieniu dziecka do placówki: przedstawienie dziecka, ewentualnie przekazanie dokumentacji medycznej, towarzyszenie dziecku do pokoju, w którym będzie spało).</p>	<p>Interwencji</p>	<p>Protokół przyjęcia dziecka do placówki opiekuńczo-wychowawczej</p> <p>Oświadczenie o przyjęciu dziecka do pogotowia rodzinnego.</p>
<p>Procedura sądowa – czas powiadomienia sądu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Policja interwencyjnie – 24 h ▪ Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie art. 12 a – 24 h ▪ Program „Dziecko pod parasolem prawa” – 24 h ▪ kurator wobec zagrożenia zdrowia/życia w obecności Policji – 24 h ▪ kurator - odbiór planowy – niezwłocznie wraz z postanowieniem o umieszczeniu 	<p>Interwencji</p>	<p>Problem z dodzwonieniem się do sędziego dyżurnego – konieczność rozmów o rozszerzenie kontaktu np. poprzez przyjazd do sędziego dyżurnego .</p>
<p>Pouczenie na piśmie rodziców/opiekunów dziecka o prawie do złożenia zażalenia na czynność odebrania do właściwego sądu opiekuńczego</p>	<p>Interwencji</p>	

<p>Informacja dla opiekunów prawnych o miejscu pobytu dziecka - po wydaniu postanowienia sądu o tymczasowym umieszczeniu dziecka w placówce</p>	<p>Interwencji</p>	
--	--------------------	--

Źródło: *Procedura odbioru dziecka z rodziny w sytuacji zagrożenia zdrowia bądź życia*, Poznań 2014, s. 6-9.

Zapewnienie dziecku bezpieczeństwa od czasu odebrania z rodziny do czasu umieszczenia w rodzinie zastępczej – dobre praktyki²³

Odbiór dziecka/dzieci z rodziny w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia, z doświadczenia specjalistów, nierzadko wiąże się z kilku czy kilkunastogodzinnym okresem poszukiwania tymczasowego miejsca pobytu dziecka w ramach rodzinnej czy instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Opinia prawna

Zgodnie z obowiązującymi przepisami – art. 12a ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* – procedura odebrania dziecka z rodziny w trybie interwencyjnym musi mieć miejsce bezzwłocznie w celu uchylenia bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub zdrowia dziecka.

W czasie pomiędzy odebraniem dziecka z rodziny, a umieszczeniem w rodzinie zastępczej osobą odpowiedzialną za bezpieczeństwo dziecka jest pracownik socjalny (jeżeli dziecko nie trafia do szpitala), który dokonywał czynności odebrania. Tym samym po stronie pracownika socjalnego powstaje obowiązek zapewnieniu dziecku takich warunków oczekiwania na zapewnienie mu opieki w innym miejscu niż dom rodzinny, aby mogło czuć się bezpiecznie, mogło otrzymać pomoc psychologiczną, pożywienie i napoje itp.

Jeśli zapewnienie opieki nad dzieckiem miałyby trwać dłużej niż np. godzinę i wiązałyby się z koniecznością przewożenia dziecka w różne miejsca w celu znalezienia właściwej dla niego opieki pozostawianie dziecka przez cały ten czas w samochodzie po tak traumatycznym przeżyciu jak odebranie z rodziny mogłoby narazić dziecko na dodatkowe przykrości i poczucie zagubienia. **Bezpieczeństwo dziecka oraz ochrona jego psychiki powinny być priorytetem.** Z tego powodu **koniecznym jest stworzenie świetlicy (bezpiecznego miejsca), w której dziecko w bezpiecznych i komfortowych warunkach mogłoby przebywać do czasu znalezienia dla niego miejsca**

²³ *Procedura odbioru dziecka z rodziny w sytuacji zagrożenia zdrowia bądź życia*, Poznań 2014, s. 13-15.

Brak bezpiecznego miejsca – świetlicy – jest jedną z najbardziej poważnych luk w procedurze odbierania dzieci, a mianowicie zapewnienia dziecku bezpieczeństwa od czasu odebrania z rodziny do czasu umieszczenia w rodzinie zastępczej.

By zapobiec **sytuacjom niewłaściwym**, powtórnie traumatyzujących warunków, np.:

- ⇒ kilkugodzinne przebywanie dziecka w radiowozie,
 - ⇒ bycie świadkiem rozmów telefonicznych w celu znalezienia miejsca w pieczy zastępczej.
- bardzo pomoce jest stworzenie tzw. **bezpiecznego miejsca**, w którym dziecko/dzieci pod opieką wykwalifikowanej osoby będą mogły przebywać przez krótki czas, otrzymując odpowiednie wsparcie i pomoc.

Koncepcja przykładowego „Bezpiecznego miejsca”

1. Czas pobytu dziecka w Bezpiecznym Miejscu: **do 12 godzin**
2. Dostępność Bezpiecznego Miejsca: **całodobowa**
3. Kadra w Bezpiecznym Miejscu: **odpowiednie przygotowanie do wsparcia i pomocy dziecku** np. pielęgniarka, położna, opiekun dziecięcy, specjalista „Dziecko Pod Parasolem Prawa”
4. Zadania dla kadry w Bezpiecznym Miejscu: **wykąpanie, umycie dziecka, nakarmienie, wsparcie w trudnej sytuacji, którą przeżywa dziecko**
5. Wymiar pracy: **dyżur „pod telefonem” – całodobowy** (wynagrodzenie za gotowość), opieka nad dziećmi w Bezpiecznym Miejscu (wynagrodzenie za opiekę)
6. Dzieci przybywające w Bezpiecznym Miejscu: **najczęściej w wieku do 7 lat, najczęściej jednorazowo 2-3 dzieci**
7. Ilość dzieci miesięcznie przebywających w Bezpiecznym Miejscu: **szacunkowo 2-3 interwencje**

Warunki lokalowe: lokal minimum 20m² z zapleczem sanitarnym, wyposażony w minimum następujące przedmioty/sprzęty:

- ⇒ mikrofalówka,
- ⇒ czajnik bezprzewodowy,
- ⇒ podstawowe naczynia użytku kuchennego,
- ⇒ woda niegazowana, w tym woda w małych butelkach z dozownikiem,
- ⇒ suchy prowiant,

- ⇒ dwa łóżeczka turystyczne,
- ⇒ trzy materace,
- ⇒ szafka/półka,
- ⇒ fotel rozkładany/kanapa/tapczan
- ⇒ stolik i krzeselka dziecięce,
- ⇒ miękkie koce z polaru,
- ⇒ poduszki,
- ⇒ poszewki,
- ⇒ zabawki
- ⇒ przewijak,
- ⇒ pieluchy jednorazowe różnych rozmiarów,
- ⇒ ubranka dziecięce,
- ⇒ środki czystości i higieniczne,
- ⇒ inne wyposażenie zgodne z wymogami przeciwpożarowymi i sanitarnymi.

Zadania dodatkowe:

Opcjonalnie – transport dziecka z miejsca interwencji do bezpiecznego miejsca, a następnie do docelowego miejsca w pieczy zastępczej (koniecznie ta sama osoba, która opiekuje się dzieckiem w bezpiecznym miejscu).

PRAWA DZIECKA

Źródła praw dziecka

„Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.” (**art. 30 Konstytucji RP**).

Każde dziecko z uwagi, że jest dzieckiem „wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej opieki prawnej” (**Preambula Konwencji o prawach dziecka**).

Przez całe wieki problem praw dziecka, jego podmiotowości nie istniał – dziecko stanowiło swoistą własność ojca, było traktowane jako własność prywatna. W wiekach XVI (racjonalizm) i XVIII (oświecenie) odkryto, że dzieci stanowią odrębną grupę społeczną – nadzieję, przyszłość oświeconego społeczeństwa. W wieku XIX położono nacisk na kontrolę społeczną i na edukację jednostki jako proces uspołecznienia. Dzieci były postrzegane jako przedmiot

oddziaływania zarówno państwa jak i rodzica. Także w Deklaracji Praw Dziecka ONZ z 1959 roku dziecko traktowane jest przedmiotowo: „Dziecku nadaje się...”.

Do chwili publikacji i ratyfikacji **Konwencji o prawach dziecka** pozycja prawna dziecka była traktowana w myśl zasady „Jeszcze nie” (dzieci jeszcze nie mogą, jeszcze nie rozumieją, nie wiedzą, jeszcze nie są). Dopiero słowa Konwencji „Dziecko ma prawo do...” są nowym standardem prawnym odnoszącym się bezpośrednio do dziecka jako podmiotu. Konwencja w **art. 12 – 16** przyznaje też dzieciom ogólne prawa człowieka. I to jest właściwy przełom w historii praw dziecka. Tak więc, prawa dziecka zostały ostatecznie określone przyjęciem 20 listopada 1989 roku Konwencji ONZ o Prawach Dziecka (ratyfikowanej przez 191 krajów na świecie).

Można stwierdzić, że wizjonerskie stwierdzenie Janusza Korczaka: „**Dzieci nie są dopiero, dzieci już są ludźmi.**” znalazło urzeczywistnienie w obecnie obowiązującym systemie prawa międzynarodowego, jak i wewnętrznego²⁴. Zarówno Konwencja, jak i przyjęte w Polsce rozwiązania prawne w sposób naturalny określają prawo dziecka do szczególnej ochrony w ramach trzech podstawowych kryteriów:

- ochrony, jako prawa do ochrony przed pewnymi formami zachowania: opuszczeniem, złym traktowaniem, wykorzystaniem;
- pomocy, jako prawa dostępu dziecka do pewnych świadczeń i usług: edukacji, opieki zdrowotnej, bezpieczeństwa socjalnego itp.;
- uczestnictwa, jako prawa dziecka do współdecydowania o sobie i wolności uczestniczenia.

Każde dziecko, z uwagi że jest dzieckiem „wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej opieki prawnej”.

Prawa i wolności, a obowiązki

Prawa i wolności mają inne podstawy i źródła wynikające z tytułu bycia człowiekiem, dzieckiem. Prawa osobiste z tytułu bycia człowiekiem i dzieckiem są niezbywalna i nie mogą być warunkowane.

Źródłem obowiązków jest fakt przebywania i funkcjonowania w określonym środowisku, w określonej roli.

²⁴ *Standardy prawa rodzinnego...*, s. 36-37.

W uzasadnionych warunkach – w zagrożeniu najlepiej pojętego interesu dziecka można czasowo zawiesić któreś z praw, ograniczyć. Jest to sytuacja wyjątkowa, powinna być udokumentowana, umotywowana i powinna trwać tylko tyle, ile jest niezbędne do ustania przyczyny.

Prawa nie bilansują się z obowiązkami. Nie można warunkować praw dziecka wypełnianiem obowiązków. Prawa i wolności człowieka są pierwotne i niezbywalne, niezależne od obowiązków.

Prawa i wolności gwarantowane każdemu dziecku:

- prawo do opieki i ochrony,
- prawo do poszanowania godności i nietykalności osobistej,
- prawo do ochrony więzi rodzinnych,
- prawo do edukacji,
- prawo do ochrony zdrowia,
- prawo do odpowiedniego standardu życia,
- prawo do swobody myśli, światopoglądu i religii, w tym do jej praktykowania,
- prawo do prywatności,
- prawo do znajomości swych praw

Oczywiście, praw wynikających tylko z samej Konwencji jest o wiele więcej. Są różne kryteria podziału praw dziecka, można np. mówić o prawach socjalnych, kulturalnych, osobistych, prawach dziecka w rodzinie, w szkole, placówce, prawach dziecka niepełnosprawnego, prawach pacjenta.

Ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka, powierzając mu zadanie stania na straży praw dziecka, jako prawa kardynalne wskazała:

- Prawo do życia i ochrony zdrowia,
- Prawo do wychowania w rodzinie,
- Prawo do godziwych warunków socjalnych,
- Prawo do nauki,
- Ochronę dziecka przed przemocą i innym złym traktowaniem,
- Szczególną troskę i pomoc wobec dzieci niepełnosprawnych.

Prawa w roli:

Wychowankom przebywającym w zastępczych formach opieki z racji, że wychowują się poza rodziną na gruncie **ustawy o pomocy społecznej** nadano pewien (niepełny) katalog praw dziecka. Prawa te zostały wymienione w **art. 70 ust 3** ustawy. Oto najważniejsze z nich:

- prawo do wychowania w rodzinie

Fundamentalne **prawo zobowiązujące instytucje publiczne do podejmowania wszelkich działań na rzecz powrotu dziecka z form zastępczych do rodziny**. Prawo to podkreśla subsydiarny wobec rodziny charakter form pieczy zastępczej oraz preferuje rodzinne formy pieczy zastępczej nad formami instytucjonalnymi.

- prawo stałości opieki

To zobowiązanie do podjęcia, w możliwie jak najkrótszym czasie, wiążących decyzji dotyczących przyszłości dziecka. To **zobowiązanie do skrócenia pobytu dziecka w opiece zastępczej, z optymalnym rozeznaniem możliwości jego powrotu do rodziny (reintegracja rodziny) lub określeniem najlepszej formy opieki zastępczej**. Dla osiągnięcia tego celu przeprowadza się wnikliwe rozeznanie sytuacji, następnie przygotowanie i konsekwentne realizowanie planu opieki. Dziecku, które nie może pozostać w rodzinie biologicznej (włączając w to krewnych) lub do niej wrócić, stara się znaleźć rodzinę adopcyjną lub zapewnić mu stałą opieką w rodzinie zastępczej.

- prawo do osobistej styczności z rodzicami i bliskimi

Ten zapis ustawy jest realizacją prawa dziecka do osobistej styczności określonego w **Konwencji o prawach dziecka (art. 9)**. **To także realizacja prawa rodziców do styczności ze swoim dzieckiem w sytuacji, gdy pomimo ograniczenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej nie zostali oni pozbawieni prawa do styczności**. Prawo to nakłada na instytucje i osoby sprawujące pieczę zastępczą obowiązek podejmowania aktywnych działań na rzecz jego realizacji. Prawo dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej do podtrzymywania kontaktów z rodziną naturalną wynika z przepisów konwencji o prawach dziecka: Państwa – Strony będą szanowały prawo dziecka odseparowanego od jednego lub obojga rodziców do utrzymania regularnych stosunków osobistych i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców, z wyjątkiem przypadków, gdy jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka (**art. 9 ust. 3 Konwencji**)²⁵.

²⁵ Tamże, s. 37-40.

- poszanowanie godności dziecka

Godność dziecka, tak jak każdego człowieka jest podstawą uniwersalnych katalogów praw człowieka. Jest też pojęciem prawnych zagwarantowanym w Konstytucji: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.” (**art. 30 Konstytucji RP**).

Każde dziecko z uwagi, że jest dzieckiem „wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej opieki prawnej” (**Preambuła Konwencji**).

Ustawa o pomocy społecznej za wysoce naganne uznaje też wszelkie przejawy naruszania nietykalności dziecka, formy psychicznego znęcania się i poniżania.

- prawo do prywatności

Prawo to znajduje właściwy wyraz w normie konstytucyjnej: „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym” (**art. 47 Konstytucji**).

Na treść tego prawa w przypadku wychowanków rodzin zastępczych składa się m.in. ochrona prywatności dziecka poprzez: ochronę tajemnicy korespondencji, dyskrecjonalność informacji dotyczących jego rodziny i przeszłości. Ważnym problemem w ramach prawa do prywatności jest ochrona dziecka przed ujawnianiem jego wizerunku w przekazach medialnych.

- prawo do praktyk religijnych

Treść tego prawa wynika z przekonania, że przy wyborze odpowiedniej formy pieczy zastępczej należy zagwarantować dziecku ciągłość wychowania z poszanowaniem jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej (**art. 20 Konwencji**). O światopoglądzie dziecka decydują jego rodzice ograniczeni w swym prawie **dyrektywą Konstytucji RP nakazującą im w sprawach światopoglądowego wychowania dziecka uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, jego wolność sumienia i wyznania (rodzicom nie wolno wymuszać na dziecku praktyk religijnych)**. Rodzice zastępczy nie mogą narzucać dziecku światopoglądu sprzecznego z wyniesionym z domu rodzinnego. Z prawem tym wiąże się zasada doboru rodzin zastępczych – nie powinno powierzać się dziecka do rodzin mających inny światopogląd (wyznaną religię) niż wyniesiony przez dziecko z domu rodzinnego.

• prawo do informacji

Prawo to w rozumieniu określonym w **art. 13 Konwencji dotyczy swobody dziecka w dostępie do informacji, prawa do kształtowania własnych poglądów w oparciu o samodzielną percepcję różnorodnych źródeł informacji:**

„1. Dziecko będzie miało prawo do swobodnej wypowiedzi; prawo to ma zawierać swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju, bez względu na granice, w formie ustnej, pisemnej bądź za pomocą druku, w formie artystycznej lub z wykorzystaniem innego środka przekazu według wyboru dziecka.

2. Wykonywanie tego prawa może podlegać pewnym ograniczeniom, lecz tylko takim, które są przewidziane przez prawo i które są konieczne:

a) dla poszanowania praw lub reputacji innych osób albo

b) do ochrony bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego, bądź zdrowia albo moralności publicznej.”

• prawo do rozwoju i usamodzielnienia

Dzieci umieszczone w pieczy zastępczej mają prawo do wszechstronnego rozwoju, z uwzględnieniem ich zainteresowań i uzdolnień, w tym prawo do korzystania z różnych form zabaw i wypoczynku. Pobyt w rodzinie zastępczej powinien przygotować dzieci do samodzielnego życia, tak by z chwilą osiągnięcia pełnoletniości i usamodzielnienia mogli podejmować w dojrzały i odpowiedzialny sposób różnorodne role społeczne.

• prawo do podmiotowego traktowania

To jedno z fundamentalnych praw człowieka, które w przypadku dziecka ograniczone jest zastrzeżeniem zdolności do kształtowania własnych poglądów uwarunkowanej wiekiem i stopniem dojrzałości dziecka. W pełni wyraża je **art. 12 Konwencji:**

„1. Państwa-Strony zapewnią dziecku, które jest zdolne do kształtowania własnych poglądów, prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka, przyjmując je z należyłą uwagą, stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka.

2. W tym celu dziecko będzie miało w szczególności zapewnioną możliwość wypowiadania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami i procedurami prawa wewnętrznego.”

W sytuacji umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej prawo to wyraża się poprzez zasadę wysłuchania dziecka we wszystkich sprawach, które go dotyczą, np.: konieczność opuszczenia rodziny naturalnej, planowany pobyt w środowisku zastępczym, wybór formy opieki, zmiana statusu prawnego, perspektywa powrotu, usamodzielnienia itp. **W sytuacji dzieci małych zasięganie opinii oraz wyjaśnianie wszystkich zmian w życiu dziecka zależy od stopnia jego rozwoju i rozumienia sytuacji. W przypadku dzieci powyżej 13 roku życia jest to obligatoryjny wymóg zasięgania opinii i udzielania pełnej informacji. Z chwilą ukończenia lat 16 zgoda lub brak zgody dziecka na umieszczenie w rodzinnych formach opieki powinny być decydujące.**

Prawo do podmiotowego traktowania wiąże się także z pojęciami ograniczonej lub pełnej zdolności dziecka do podejmowania czynności prawnych oraz przedstawicielstwa ustawowego w imieniu dziecka.

Dzieciom z racji, że są uczniami przysługują:

- ✓ prawo do właściwie zorganizowanego procesu kształcenia, zgodnie z zasadami higieny szkolnej,
- ✓ prawo do opieki wychowawczej i warunków pobytu zapewniających bezpieczeństwo, ochronę przed wszelkimi formami przemocy: fizycznej, psychicznej, ochronę poszanowania godności,
- ✓ Prawo do życzliwego, podmiotowego traktowania w procesie dydaktyczno-wychowawczym,
- ✓ Prawo do swobody wyrażania myśli, przekonań, w szczególności dotyczących życia szkoły, a także światopoglądowych i religijnych – jeżeli nie narusza to dobra innych,
- ✓ Prawo do rozwijania zainteresowań, zdolności i talentów,
- ✓ Prawo do sprawiedliwej, obiektywnej i jawnej oceny oraz ustalonych sposobów kontroli postępów w nauce,
- ✓ Prawo do pomocy w przypadku trudności w nauce,
- ✓ Prawo do korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i doradztwa zawodowego,
- ✓ Prawo do korzystania z pomieszczeń szkolnych, sprzętu i urządzeń podczas zajęć szkolnych i pozalekcyjnych

- ✓ Prawo do udziału w życiu szkoły poprzez działalność samorządową oraz zrzeszanie się w organizacjach działających na terenie szkoły

Obowiązki

Obowiązki dziecka wynikają z ról jakie pełni: **roli ucznia, członka rodziny, wychowanka placówki, członka jakiejś społeczności, uczestnika zajęć itp.**

Obowiązki wynikają ze specyfiki danego środowiska i roli jaką w nim pełni dziecko. Jest to np. obowiązek:

- Aktywnego uczestnictwa w życiu danej społeczności (uczniowskiej, sportowej, artystycznej, harcerskiej itp.)
- Przestrzegania obowiązujących w danym środowisku regulaminów, norm i zasad.
- Dbłości o powierzone mienie i najbliższe otoczenie.
- Realizacji określonych obowiązków społecznych, wykonywania prac na rzecz swojego środowiska.
- Respektowania istniejących w danym środowisku nakazów i zakazów.
- Sumiennego wywiązywania się z powierzonych zadań.

Przekonanie o związku pomiędzy prawami i nagrodami a na drugim biegunie karami i obowiązkami jest błędne. Założenie, że tyle samo praw i nagród ile obowiązków jest fałszywe.

System dyscyplinarny w wychowaniu

System dyscyplinarny to zespół norm: nakazów i zakazów oraz sposobów ich egzekwowania. Na system ten składają się także nagrody, jako wzmocnienia pozytywne i kary, jako działania mające wyeliminować zachowania niepożądane poprzez dolegliwości.

Nagrody

Nagrody stanowią wzmocnienie pozytywne i motywują dziecko do określonych, pożądanых zachowań. Nagrody mogą być przyznawane dodatkowo, po spełnieniu określonych kryteriów. Nagrody niewłaściwie wręczane mogą być przykładem dotkliwych urazów i łamaniem praw dziecka poprzez nieuzasadnione zróżnicowanie lub pomijanie części tych, którzy spełnili określone kryteria – naruszenie zakazu dyskryminacji.

Kary

Kary są działaniami mającymi na celu eliminowanie zachowań niepożądanych poprzez dolegliwości. Karą może być pozbawienie nagrody. Kary mają ścisły związek z obowiązkami. W przypadku kar w grę wchodzi dyskryminacja, naruszenie, łamanie, ograniczanie podstawowych praw i godności.

Na wprowadzenie elementów systemu dyscyplinarnego decydujemy się w sytuacjach zagrożenia dla dziecka i jego środowiska, gdy dotychczasowe metody wychowawcze okazały się nieskuteczne. Pamiętajmy jednak, że system dyscyplinarny powinien być zgodny ze standardami wynikającymi z praw dziecka. Jego stosowanie wymaga:

- Poszanowania praw i godności dziecka;
- Jednoznacznego określenia nakazów i zakazów;
- Wskazania procedur postępowania;
- Spójnych i konsekwentnych działań wszystkich w przypadku naruszenia obowiązujących norm.

System ten powinien zawierać następujące elementy:

- Katalog zachowań stanowiących przekroczenie dyscyplinarne;
- Rodzaj i czas trwania kary;
- Władza właściwa do wymierzenia kary;
- Władza właściwa do jej rozpatrzenia i odwołania;
- Nakaz działania bez zwłoki;
- Obowiązek protokolowania i formy pisemnej;
- Zakaz wykroczenia poza granice prawa i regulaminu;
- Gwarancje prawa wychowanka do obrony;
- „Prawo do błędu”.

Uzasadnione – usprawiedliwione odstępstwo od zasad potwierdza spójność systemu wychowawczego. Brak reguł, każdorazowe stosowanie innych środków wychowawczych potwierdza brak systemu wychowawczego. Dzieci oceniają nas nie za to co mówimy, ale

za to jak postępujemy.

Czy w Polsce można bić dzieci?

Konwencja o prawach dziecka: Każde dziecko ma prawo do ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem oraz wszelkimi formami przemocy (art.: 2, 19, 28, 34, 35, 37, 39).

Zakaz stosowania kar cielesnych wynika jednoznacznie z przepisów Konstytucji RP, która w art. 40 zakazuje tortur, okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania oraz karania, a także stosowania kar cielesnych, zaś w art. 72 zapewnia ochronę praw dziecka, w szczególności przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Z kolei ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny w art. 217 § 1 stanowi, iż każdy, kto uderza człowieka lub w inny sposób narusza jego nietykalność cielesną, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Dodatkowe gwarancje w odniesieniu do zakazu stosowania przemocy wobec dziecka i rodziny zawiera art. 207 § 1 k. k., który stwierdza, że karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat podlega ten, kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny.

W świetle prawa każdorazowe naruszenie cielesności dziecka jest zabronione. Jest to zarazem naruszenie jego godności i jako takie stanowi naruszenie praw dziecka. Kary fizyczne jako metoda wychowawcza są zakazane prawnie.

Problem: Współczesne prawo karne toleruje karcenie małoletnich jako uprawnienie wychowawcze rodziców, uznając je za pewien istniejący fakt społeczny (pozaprawny kontratyp). Ma on zastosowanie wobec kar o charakterze wychowawczym, które są wymierzone przez rodziców w sposób „symboliczny” (np. klaps) i nie „powodują jakiegokolwiek uszczerbku na zdrowiu fizycznym i psychicznym dziecka”. Walka z nim powinna koncentrować się głównie na zmianie świadomości społecznej.

Każde dziecko ma fundamentalne prawo do wychowania i dorastania w atmosferze miłości i bezpieczeństwa, z poszanowaniem jego podmiotowości i godności. Uświadomienie tej zasady jest warunkiem mówienia o prawach dziecka.

Podstawowym standardem powinna być zasada znajomości swoich praw przez dzieci oraz znajomość i zrozumienie tych praw przez dorosłych.

Bibliografia

Akty Normatywne

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r.

Konwencja o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991, Nr 120, poz.526 z późn.zm.)

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 r.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483)

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2017, poz. 682)

Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 1990, Nr 87 poz. 506).

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U.), z 2017, poz.1769

Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. 2000, Nr 6 poz. 69)

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2014, poz.101 z późn. zm.),

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. 1982, Nr 35 poz. 228)

Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. 2011, Nr 80 poz. 432)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553, z późn. zm.)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997, Nr 89, poz. 555 z późn.zm.)

Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. 2014, poz. 1741)

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. 2017, poz. 489)

Procedury

Procedura odbioru dziecka z rodziny w sytuacji zagrożenia zdrowia bądź życia, Poznań 2014.

Opracowania zwarte

Standardy prawa rodzinnego. Zagadnienia prawne dotyczące dziecka i rodziny, Materiały szkoleniowe dla osób i instytucji pracujących z dzieckiem i rodziną, oprac. M. Kaczmarek, Warszawa 2011.

